

Berényi Mihály

Az andrológia és a magyar nyelv¹

Az orvos–beteg kapcsolatban a kapcsolattartás eszköze a magyar nyelv. Nem mindegy, hogy a betegéhez szóló orvos milyen szavakat, mennyire hibás mondatokat használ, milyen hirdetőanyagokat ragaszt a rendelője ajtajára, milyen tájékoztató táblákat szögeltet fel a kórházban. Az sem mindegy, hogy a páciensének vagy a leendő betegének mennyire sikerül megértetnie magát. Ez a 10 perces előadás – 3 pontban – ezekre kívánja felhívni a tisztelt hallgatóság figyelmét.

Piacon árúsítják a *Tojás nélküli KATA* száraztészta. Andrológusok nem feltétlenül lepődnek meg, legfeljebb elmosolyodnak e címke láttán, hiszen a Katakak általában valóban nincs „tojása”. Csakhogy a polcon megtalálható a *Nyolctojasos KATA* is, amelytől a szakember fejéből nyomban kipattan a számeletti here gondolata. Meglehet, hogy ezek a terméknevek jó reklámhordozók, de az is igaz, hogy ez a Kata meg gondolatlanul vált nevetség tárgyává.

Sokan olvasták a világháló segítségével az egyik kínai gyógyszerismertető állítólag hivatalos, de humorosra sikerült magyar fordítását. Szemléltetésül, íme két mondat, azzal a megjegyzéssel, hogy ennyire hibás szövegek nincsenek a magyar andrológia nyelvében.

Pirulát megharapni nem kell, a maga teljességében nyelendő bele Önnek szervezetében. Nem nyeldesi pirula annak esete fennforog hogy Ön hím: kizárólagos csak nőstény nyeldes pirula.

E figyelemfelkeltő bevezetés után térjünk át erre a hímrre, az andrológia tárgyára, vagyis a férfira.

1. Andrológiai szövegekben – nyelvi szempontból – a legtöbb bajt a *férfi* szavunk okozza. Itt van a képen ez az Y-kromoszómás, bajuszos doktor úr, aki *férfi orvos*, és mellette ez a bájos doktornő, aki viszont *férfiorvos*. Miért írtam az első esetben külön a *férfi* szavunkat az *orvostól*? Mert a különírással az orvos nemét fejezzük ki: a doktor úr férfi, látszanak rajta a másodlagos nemi tulajdonságok. A doktornő esetében az egybeírás a szakmáját jelenti: ő a férfiaknak az orvosa, vagyis andrológus. Mi következik mindebből? Az, hogy esetünkben a *férfi orvos* és a *férfiorvos* törvényes házasságot köthet. Észrevették? A *doktor úr* két szó, a *doktornő* meg egy.

Ha valaki közülünk mindenképpen *férfi csizma* tulajdonosa óhajt lenni, vásárlás előtt győződjön meg arról, hogy valóban van a csizmának ádámcsutkája, hímvesszője meg egyéb függeléke. Ha nincs, érje be *férficsizmával*, férfiaknak való csizmával.

Miért jelentek meg a *férfi* szavunkkal kapcsolatos helyesírási hibák? Amíg a *férfi* főnév mellett közhasználatnak örvendhetett a *férfi* melléknév, nem volt helyesírási gondunk. Egyaránt beszélhettünk például *férfibetegségekről* és *férfi* betegségekről. Jóllehet tréfás kedvükben a hölgyek még ma is rámondják valakire, hogy *szexis férfi*, továbbá hallhatjuk némelyik feleségtől, hogy elégedetlen a párja *férfi teljesítményével*, gyakorlatilag mind a két szó kezd feledésbe merülni. Egyetlen utód marad helyettük, a *férfi*.

Mondatainkban ez a *férfi* lehet főnév (alany) és melléknév (jelző) is. Jelzőként az illető személy biológiai nemét jelenti: *férfi orvos*, *férfi szabó*. Ezért hibás például a *férfi meddőség*, *férfi klimax*, *férfi öltöző*, hiszen a meddőség, a klimax vagy az öltöző biológiai neméről nem beszélhetünk. A megoldás a birtokos összetétel: a *férfi* főnevet egybeírjuk a második szóval: *férfiklimax* (férfinak a klimaxa), *férfimeddőség* (férfinak a meddősége), *férfiöltöző* (férfiaknak az öltözője). Az egybeírt *férfiszabó* foglalkozás neve: olyan szabóé, aki férfiruhákat készít, de nemét tekintve lehet férfi is meg nő is.

Régen volt, amikor a *férfi* és a *nő* főnév, valamint a *férfi* és a *női* melléknév szópárt alkotott. Érdekes, hogy például az e főnevekből képezett *férfikórterem* és *nőkórterem* közül az utóbbival nem találkozunk, viszont a jelzőkből képezett *férfi kórterem* és *női kórterem* közül meg az első nem létezik. Van tehát összetett szóként a *férfikórterem* a főnévből (kiknek a kórterme?) és két szóban a *női kórterem* a melléknévből (milyen kórterem?). Kórházainkban a *női kórterem* analógjaként a hibás *férfi kórterem* feliratokat láthatjuk, mintha a kórterem maga volna a férfi.

Nagyon fontos az egybe- és a különírás, amikor főnévből vagy melléknévből alkotunk szópárokat. Jó példa erre a *nőcsábítás* (nőt csábít el a férfi) és a *női csábítás* (férfit csábít el a nő).

1. A Magyar Andrológia Tudományos Társaság V. kongresszusán 2011. november 3-án elhangzott előadás alapján.

Az andrológia *férfi* szóból képezett gyakori összetett szavait az 1. táblázatban láthatjuk. Közlemény vagy előadás írásakor érdemes ezt a táblázatot megnézni.

Megjegyzések a táblázathoz:

- A két szóból álló összetett, bármilyen hosszú szavakat (*férfiterméketlenség*) mindig egybeírjuk.
- A három szóból álló *férfiivarsejt* (a férfinak az ivarsejtje) azért egy szó, mert nem több hat szótagnál.
- Amennyiben férfitest hormon alatt a tesztoszteront értjük, a félreértések elkerülésére érdemes a *férfihormonhiányt* tagolni, annak ellenére, hogy csak hat szótag alkotja: *férfihormon-hiány* (a férfitest hormon hiánya). Ha a férfi más, általános hormonhiányáról volna szó, a helyes tagolás: *férfi-hormonhiány* (a férfi hormonhiánya).²
- A *férfibetegápoló* (férfi betegek ápolója) lehet férfi is, meg nő is, de a *férfi betegápoló* sohasem szoknyás nővére.
- Három szóból és már hét szótagból áll a *férfi-nemzőképesség* (a férfi nemzőképessége), ezért kellett kötőjellel tagolni. Az Y-kromoszómát hordó férfiivarsejteknek *férfinemző képessége* van (férfit nemző képesség).
- Fokozva az andrológusok helyesírási gondjait, egyetlen rendellenes írásmódú szócsoportot elfogadnak a nyelvészek: *férfi nemi szerv, férfi nemi hormon, férfi nemi betegség* (*férfi-nemiszerv, férfi-nemihormon, férfi-nemibetegség* helyett). – A négy szóból álló *férfinemiszerv-vizsgálat* helyett javasolom az úgynevezett szerkezetes változatot: a *férfi nemi szervének vizsgálata*. Hasonlóképpen a *férfi-fogamzásgátlás* helyett jobb a *férfi fogamzásgátlása* és a *férfi szexuális zavarok* helyett a *férfi szexuális zavarai*.

A *férfi* szavunkkal kapcsolatos helyesírási gondokon mennyiben segít a Word helyesírási programja? A rövid válasz: szinte semmiben. A 1. táblázatban látható szavak három (egybeírt, különírt és kötőjellel tagolt) változatához kértem a program véleményét, vagyis például a *férfibetegség, férfi betegség* és *férfi-betegség* közül melyiket fogadja el. A program mindegyik változatot helyesnek vélte. Más szóval: ebben a kérdésben a Word semmiféle segítséget sem tud nyújtani. A mély vagy magas toldalékos változatok (*férfiban, férfiben*) közül is csak a magas toldalékkal képezett többes számot (*férfiek*) találta hibásnak.

2. Váltunk témát, nézzük meg kritikus szemmel a magánrendelők reklámszövegeit. Különböző okokra visszavezethető helyesírási vétségek sokaságával találkozhatunk. Legegyszerűbbek a figyelmetlenségből eredő gépelési hibák (*artériás ármalás, pontosabb diagnosztika*). A „tudatosan” elkövetett hibákból is bőven van (*here visszér műtét, pénisz véna lekötés, férfi meddőség, férfi mellplasztika, sperma-vizsgálat*). Vannak mosolyt fakasztó hibák (*hímvesző keringése*) és az

1. táblázat

Férfiklimax (férfiúklimax, férfiú klimax, női klimax), férfinem
Férfi- és női kórterem, férfi-WC, női WC
Férfibetegség, férfinemmeddőség, férfinemell, férfinemfeszleg
Férfihúgyúcs, férfinemivarsejt
Férfihormonhiány, férfinemibeteghordó, férfi beteghordó
Férfi-fogamzásgátlás
Férfi-nemzőképesség, férfinemző képesség
Férfipotencia-zavar, férfitest-felépítés
Férfitermékenység teszt
Férfi nemi szerv, de férfinemiszerv-vizsgálat
Férfihúgyúcsöket
Férfiban, férfival, férfinak, férfiból, férfias, férfiak

egyszerű olvasó számára rejtélyes rövidítések (*etc, kemoth. szerek*), valamint kifejezések (*curriculum vitae*), főleg és ráadásul hibásan írt orvosi diagnózisok is (*adhesio cellularis, glans pénisz*). Nem a betegeknek valók az andrológusokat is töprengésre készítő mondatok (*A férfi hormon-hiány sokkal lassabb lefolyású, mint a női menopauza*). Vannak hibás tényről közlő mondatok (*2010-ben a WHO új normál értékei megváltoztak*) és szakmai lehetetlenségeket tartalmazók is (*Spermium szövet tárolás megoldható*). Néha elismerésre méltó szavak (*férfiklinika*) is előfordulnak.

3. Utolsó témaként, noha sokan tudják, azért hangsúlyozom, hogy a sperma nem azonos a spermiummal, mert betegek, újságírók, cégek, hivatalnokok, orvosok, sőt andrológusok is képesek e két fogalom összekeverésére. *Nem volt sperma a férjem ondójában* – írta az orvosnak a feleség. És az orvos nem hívta fel az asszony figyelmét a hibás szóhasználatra. *Nagyon kevés a spermaszámom* – panaszkodott a férfi, és az orvos nem kérdezte meg, hogy mit ért ez alatt. Orvos kínálja így a rendelője szolgáltatását: *Spermamotilitás mérése*. Tudják önök, mi a spermamotilitás? Az az útvonal és sebesség, amelyen és ahogyan a nővér viszi a spermát tartalmazó edényt a laboratóriumba. Nagy baklövést követtek el azok az orvosok, akik *spermaképző tubulusokról* és *összejtekben növelt spermáról* írtak. Olvashatunk még *spermamorfológiáról*, *összpermaszámról* és *spermaszámnövelésről* is.

Hiba van bőven, ezen a kongresszuson is nagyon sokat láthatnak, de letelt az időm. Azt kérem, hogy útravalóként ezt a négy mondatot vigyék magukkal.

- A beteg megtanulja, használja és terjeszti az orvos hibás kifejezéseit.
- A klinikai, kórházi táblákat, kiírásokat a beteg hibátlannak hiszi.
- A magánrendelői tájékoztatók több törődést kívánnak.
- Édes anyanyelvünk megérdemli, hogy az andrológusok is szeressék.

2. A jelenleg érvényes akadémiai helyesírási szabályozás ezt a fajta tagolást nem ismeri el, mindkét esetben ugyanazt a végső leírási formát kapjuk: *férfihormonhiány*. Az értelmezést szükségszerűen a szöveggörnyezet biztosítja. A szerk.